

Pozice „stylu mluveného“ a „stylu psaného“ v klasifikaci stylů

JANA HOFFMANNOVÁ
(Praha)

Tento příspěvek k tématu mluvenost – psanost je jen jedním z dalších dílčích výstupů našich dlouholetých úvah, z nichž většina je (hlavně zásluhou Světlý Čmejkové) shrnuta v týmové publikaci *Mluvená čeština: hledání funkčního rozpětí* (v tisku). Na některé naše stati, které předcházely tomuto knižnímu shrnutí, zde budu postupně odkazovat, ale ještě více na práce jiných autorů – a i tak to bude jen nepatrný výsek z bohatého kontextu, neboť literatury k tomuto tématu neustále přibývá. Navíc: protože opolská stylistická konference v r. 2010 byla jubilejní, bilanční, chtěla bych zde uvažování o mluvenosti a psanosti zaměřit ke stylistice a aspoň se dotknout některých stylistických pojmů-termínů, které se možná v dnešní době jeví jako sporné nebo vyžadují určitou revizi. Takto orientovaný příspěvek může samozřejmě spíše jen otevřít nebo připomenout, zrekapitulovat určité otázky – aniž by si kladl za úkol zformulovat odpovědi a vyřešit palčivé problémy.

Konference se konala v Polsku, a proto pokládám za náležité začít u monografie, která se problematikou mluvenosti a psanosti zabývala velmi soustředěně a byla nedávno vydána právě v Polsku. Je to kniha Kordiana Bakuły *Mówione pisane: komunikacja, język, tekst* (2008). V této publikaci autor velmi podrobně a argumentovaně rozebírá opakovaně kladenou otázku: představují např. mluvená a psaná polština nebo čeština dva autonomní, rovnocenné **jazyky**, vzájemně neodvozené systémy? Tak soudila a soudí řada autorů. Jiní se přiklánějí k závěru, že jde spíše o různé **existenční mody** téhož jazyka, realizace nebo manifestace společného kódu; patří k nim představitel Pražské školy Josef Vachek (1942 aj.) a zřejmě také skupina ruských autorů a autorek, kteří užívají termín „formy řeči“.

Čmejková (2006) uvádí jako další možnost, že jde v případě mluvení a psaní o odlišné sociálně-kulturní strategie (podobně už dříve psala D. Tannenová, 1982 aj., o sociálních nebo kulturních „technikách“ a J. Bartmiński, 1991, o kategoriích antropologických, sémioticko-kulturních). Bakuła ostře nesouhlasí s názorem, že jde o dva samostatné jazyky, o jazyk mluvený a psaný; ovládneme-li svůj jazyk „slovem a písmem“, nejde zajisté o bilingvismus; podle něho lze mluvit o mluvení a psaní, o mluveném a psaném textu, a také o odlišných způsobech utváření textu čili o **stylu** mluveném a psaném.

Chápání mluvenosti a psanosti jako dvou rozdílných stylů nás tu samozřejmě zajímá v první řadě a já se k němu dále vrátím. Předtím se však ještě zastavím u jiné linie těchto úvah. Bakuła se staví na stranu autorů, podle nichž mluvenost a psanost nepředstavují dvě nezávislé úrovně struktury jazyka a rozdíly mezi nimi nemají povahu systémovou, languovou, ale parolovou – stylistickou a pragmatickou. Můj učitel Karel Hausenblas už dávno (1973) tvrdil, že tyto rozdíly se týkají stylu, ale kromě toho „zasahují i hluboko do soustavy prostředků, elementárních jednotek jazyka“. S. Čmejková se v citované studii (s. 63) opírá o grafy W. Nötha a zdůrazňuje, že si za nimi musíme představit „nejen vztah výslovnosti a grafiky, ale i vztah mluvení a psaní v nejširším slova smyslu, jejich rysů lexikálních, gramatických, textových, stylistických, pragmatických“. Rysy textové, stylistické, pragmatické jsme jistě zvyklí spojovat spíše s parolou, s realizací jazyka, než s jazykovými systémy. Lze ale s mluveností a s psaností skutečně spojovat i speciální prostředky lexikální a gramatické, s nimiž se pohybujeme spíše v oblasti jazykového systému a jeho strukturace? Sám Bakuła uvádí, že **jazykové prostředky** obou forem jsou totožné, nikoli specializované; a že hlavní rozdíly lze pozorovat ve **skladbě**, což ovšem nestačí na stavění dvou jazyků proti sobě. Jsou tedy jazykové prostředky (i ty lexikální a gramatické), příznačné pro mluvené a psané texty, opravdu totožné, nebo odlišné? Zajímavá je tu i myšlenka J. Gasparova (cit. podle Čmejkové, c.d.: 64), který spojuje gramatiku, resp. „kulturu gramatik“ s psaností, zatímco pro mluvenou řeč postuluje „zcela jiný typ struktury“ a „poměřovat mluvenou řeč parametrem gramatiky je neadekvátní“.

Tady asi narážíme hlavně na problém, co považovat za „jazykový prostředek“. Obrátila jsem se o pomoc k statí F. Daneše O pojmu „jazykový prostředek“ (1967), která je pojata velmi obecně a zaměřena na vztah prostředku a funkce mezi prvky nižších a vyšších jazykových rovin. Nicméně autor rozlišuje dvě skupiny jazykových prostředků, a to (1) jednotky znakové povahy (sem nepochybně patří např. *slovo*) a (2) tzv. elementární prostředky univerzální: (a) prostředky zvukové, např. *intonace*, (b) pořadí a uspořádání (včetně opakování), tedy např. *pořádek slov*.

Stejně si ale nejsem jista: zvukové prostředky (segmentální a suprasegmentální), příznačné pro mluvený projev, tedy podle Daneše jazykovými prostředky jsou; ale nejspíš už nikoli *písmo*, určitý *typ písma*; tady se dostáváme do oblasti média, komunikačního kanálu, přenosu znaků. Nicméně určité pochyby zůstávají: je jazykovým prostředkem *interpunkční znaménko*? *A hezitační zvuk (hmm, ehm...)*? Které prostředky už patří vyloženě mezi mimojazykové, neverbální?

Tady bych se pokusila do vztahu k pojmu „jazykový prostředek“ uvést nějakým způsobem pojem-termín **stylém**, v české stylistice tradičně považovaný za jeden z pojmů stěžejních. Stylémy jsou prostředky společně určité velké skupině jazykových projevů, skupině konstituované na bázi sdílených slohotvorných činitelů; projevy náležející k této skupině můžeme podle příslušných stylémů identifikovat, jsou pro ni příznačné, nosné, takřka nutné (např. termíny v odborných textech) a v rámci textů patřících do této skupiny jsou vlastně bezpříznakové, očekávané. Pro mluvené projevy, resp. pro „mluvený styl“ by mohly hrát roli stylémů právě např. skladebné prostředky jako opakování, opravy, elipsy, vsuvky, „falešné starty“ aj. Tak to chápou zřejmě i autorky *Současné stylistiky* (2008: 17). Někdy se ovšem můžeme setkat i s jiným, do jisté míry protikladným pojetím stylému. V tomto případě jde o prvek nápadný, příznakový, neočekávaný, o jakýsi „markant“, který se vymyká z charakteristiky textu dané jeho příslušností k určité skupině projevů; takovým „stylově aktivním“ prvkem by mohl být termín v uměleckém textu, nebo naopak v odborném projevu výraz kolokviální, expresivní.

Nyní bych ráda od teoreticko-terminologických úvah na chvíli přešla ke konkrétnímu textu – resp. dvěma textům, které pořídila studentka Hana Puldová pro můj seminář podle vzoru někdejší práce O. Müllerové (1989). Olga Müllerová tehdy nechala deset pokusných osob nejprve ústně a pak písemně vyprávět tutéž příhodu z jejich života; podobně máme zde možnost porovnat psanou a mluvenou verzi příběhu tety Hany Puldové. Psaná verze je umístěna v levém sloupci, mluvená v pravém; segmentace byla provedena tak, aby bylo možno porovnávat odpovídající jednotky. Tučně jsou zvýrazněny prvky zvláště příznačné pro psaný a mluvený projev, zakládající odlišnost obou verzí; podtrženy jsou pak (výjimečně) úseky textu, které nelze přiřadit k adekvátnímu úseku druhé verze. Nejprve stručně shrnu výsledky komparace a pak je názorně předvedu jen na několika vybraných, podbarvením vyznačených úsecích.

1 Tento příběh se odehrál

2 za hluboké totality, půl roku poté,

3 co k nám nastoupila

Musim ti říct, co se mi stalo

za totáče,

co k nám do Československa přišli

4	vojska Varšavské smlouvy.	vojáci asi pěti zemí.
5	Čekala jsem své první dítě,	Byla sem v jináči
6	psal se rok 1969.	a bylo to v roce 1969.
7	Byl zrovna pátek	Ježíš, byl to myslim pátek
8	a toho dne	a byla sem šíleně nasraná,
9	v našem panelovém domě netekla voda.	že nám v baráku netekla voda.
10	Zřejmě se jednalo o nějakou poruchu,	Asi nějaká porucha,
11	příčina nám nebyla známá.	pitomci, ani nám neřekli dopředu.
12	Bohužel jsme byli s manželem nuceni	Noo, tak sme se s manželem neumyli
13	jít spát neumytí.	a šli sme spát.
14	Kolem čtvrté hodiny ranní	Zrána
15	mne probudil	mě něco zbudilo,
16	divný pocit na nohou.	ňákej divnej pocit na nohou,
17		<u>myslela sem si, že sem se počůrala.</u>
18	Vstala jsem a zjistila,	Tak sem stala a koukám,
19	že mi odtéká plodová voda.	že mi teče plodová voda.
20	Byla jsem jako prvorodička	Protože sem čekala první dítě,
21	opravdu vyděšená.	byla sem z toho děsně vykulená.
22	Okamžitě jsem vzbudila manžela	Zbudila sem svýho muže
23	a sdělila jsem mu,	a řekla sem mu to,
24	že mi odtéká plodová voda.	<u>ten si klidně chrápal a já se tady</u>
25		<u>zabejvala takovou nepříjemností.</u>
26	On, jak byl celý rozespálý,	Ten jak byl rozespalej,
27	tak zajásal, že už konečně teče zase voda	tak si myslel, že teče ta naše voda
28		v kohoutku, nadšeně vyskočil z postele
29	a že se jde umýt.	a běžel do koupelny.
30	Musela jsem ho hned zastavit,	Hnedka sem ho zastavila
31	že se nejedná o vodu z kohoutku,	a řekla mu, jak se věci maj.
32	nýbrž o moji plodovou vodu.	
33	Společně jsme se tomu všemu zasmáli.	No smáli sme se tomu tři hodiny asi.
34	Bydleli jsme na malém městě	A protože sme bydleli v naprostym
35		zapadákově, kde chcíp pes,
36	a tenkrát v té době ještě nebyly zavedeny	žádný telefony,

37	v panelovém domě telefoný	
38	a telefonní budky ve městě rovněž ne.	budky po měni.
39	Manžel tedy zavolal sanitku.	tak sme nemohli zavolat sanitu.
40	<u>Zdravotní střediska byla otevřena až od</u>	No dokážeš si to představit,
41	<u>sedmé hodiny ranní, ale moje děťátko</u>	byli sme úplně bezradný viš,
42	<u>chtělo na svět již dříve.</u>	muž nervózní jako každěj chlap.
43	a tak si vzpomněl,	ale nakonec si vzpomněl,
44	že byla u nás v městečku	že by mohl být telefon tam,
45	továrna na výrobu porcelánu.	v tý továrně na porcelán.
46	Řekli jsme si,	Řikal si,
47	že v každé továrně mají vrátnici,	že tak jako v každý továrně,
48	odkud bychom si mohli zavolat.	tak i tady by moh být telefon.
49	Za půl hodiny přijela sanitka,	Za půl hodiny byla u nás sanitka
50	pan řidič mi oznámil,	a řidič na mě,
51	že pojedeme do vejprtské nemocnice.	že jedeme do Vejprt.
52	Myslela jsem ale už dopředu na mé dítě,	No holka, sem si řekla,
53	že název tohoto města by nebyl pro jeho	že to až bude mít moje dítě v občance
54	život	
54	úplně vhodný, zejména ve škole, kde by	a bude to muset všude říkat,
55	bylo	
55	určitě vystaveno posměchu ostatních.	tak by to pro něj nebylo asi příjemný,
56		ha ha ha...
57	Požadovala jsem na něm,	Tak sem řekla, že to teda ani náhodou,
58	aby mne odvezl do jiného města.	že chci vodvézt někam jinam.
59	Tenkrát za hluboké totality	Tenkrát za totáče
60	to ale nebylo tak snadné, řidič mi to odmítl.	sem si nemohla vybírat,
61	Nezbývalo mi nic jiného než mu oznámít,	a tak sem mu řekla,
62	že pojedu tedy autobusem,	že jedu autobusem.
63	auto jsme v té době ještě neměli.	
64	Pan řidič se ale obával, aby se mi něco	No a von si to nechtěl vzít
65	po cestě nestalo,	samozřejmě na triko
66	a tak s mým přáním nakonec souhlasil.	a vodvezl mě tam, kam sem chtěla.
67	Rozloučila jsem se s manželem	Když sem vodjížděla,

68	a slíbila jsem,	tomu mýmu sem slíbila,
69	že mu porodím jeho vytouženého syna.	že mu porodim jeho vytouženého syna.
70	Avšak slib jsem nedodržela,	To sem ale nemohla dodržet,
71	narodila se nám krásná čtyřkilová holčička.	narodila se nám krásná čtyřkilová holčička.
72	Po čtyřech letech se nám narodil	Ale po čtyřech letech se nám narodil
73	ještě o kilo těžší vytoužený chlapeček.	kluk jako buk.

(a) Oba texty se samozřejmě na první pohled liší tím, že mluvený projev vykazuje typické rysy **hláskosloví a tvarosloví** obecné češtiny: protetické *v-* (*vodvézt, vodjížděla*); *-ej-* namísto *-í-* v základu slova (*zabějvala se*); krácení typu *myslim, říkal, v naprostym*; výslovnost *zbudila* místo *vzbudila, stala* místo *vstala*; apokopu, tj. vypouštění koncovek slovesných tvarů (*maj, moh*); koncovky adjektivních a zájmenných tvarů (*ňákej divnej pocit; každej chlap; svýho, mýmu; v tý / každý továrně*); podoba *hnedka* místo *hned*.

(b) Mezi **lexikem** tohoto textu najdeme výrazy tvořené typickými slangovými sufixy (*totáč, jináč*) nebo univerbizací (*jináč, občanka*); výrazy z vrstvy nespisovné a expresivní (*ježiš, pitomci, barák, zapadákov, nasraná*) včetně ustálených spojení (*kde chcíp pes; vzít si to na triko; tomu mýmu = manželovi*); intenzifikátory (*šileně nasraná, děsně vykulená*).

(c) Pro mluvenou verzi jsou příznačné prvky vyjadřující živý **kontakt** vypravěčky s posluchačkou: *viš; musim ti říct; no holka; no dokážeš si to představit...* Částice *no* a *tak* jsou v mluveném projevu prostředkem plynulého, „měkkého“ **navazování** proti „tvrdým“, „ostrým“ počátkům výpovědi v psaném textu; srovnej řádek 18 (*Vstala jsem... – Tak sem stala...*) nebo 64 (*Pan řidič... – No a von...*).

(d) Psaná verze obsahuje podle očekávání některé lexémy povahy **knižní**, někdy téměř terminologické, např. *avšak, nýbrž, rovněž; obával se; prvorodička; panelový dům; továrna na výrobu porcelánu*. Místo unifikovaného verba dicendi ve větách uvozujících reprodukci řeči v mluveném projevu (*říkal, řekla sem*) zaznamenáme v psaném textu odlišný a širší repertoár sloves (*sdělila jsem mu, požadovala jsem, oznámil mi...*). Knižní zabarvení podporují i spojení jako *jedná / nejedná se o..; toho dne; psal se rok...; čtvrtá / sedmá hodina ranní; příčina nám nebyla známá...*). Hned na prvním řádku uhoď do očí rozdíl v tom, jak je vyprávění uvozeno – rámcový prvek tvoří v mluvené verzi už uvedené kontaktné *Musim ti říct*, kdežto v psané verzi epické *Tento příběh se odehrál...*

(e) A ještě se musím zastavit u **syntaktické výstavby**, v níž nejen K. Bakuła spatřuje hlavní odlišnosti mluvené a psané formy řeči.

12	Bohužel jsme byli s manželem nuceni	Noo, tak sme se s manželem neumyli
13	jít spát neumytí.	a šli sme spát.
20	Byla jsem jako prvorodička	Protože sem čekala první dítě.
21	opravdu vyděšená.	byla sem z toho děsně vykulená.

Porovnáme-li právě uvedené ukázky, shledáme samozřejmě větší kondenzovanost a sevřenost psané syntaxe: v rámci jedné výpovědi lze vyjádřit více propozic, vyjádření jedné se zapouští do druhé, vznikají polovětné konstrukce založené na infinitivech, slovesných adjektivech či substantivech nebo konstrukce apozičního typu. V mluveném projevu je výstavba syntaktických celků uvolněnější, každá propozice je většinou vyjádřena v samostatné výpovědi. Převládá parataxe, jednoduché spojování výpovědí v poměru slučovacím nebo juxtapozi-
ce, srov. např.:

64	Pan řidič se ale obával, aby se mi něco	No a von si to nechtěl vzít
65	po cestě nestalo,	samozřejmě na triko
66	a tak s mým přáním nakonec souhlasil.	a vodvezl mě tam, kam sem chtěla.

Protějškem kondenzovanosti je ovšem v některých případech větší sémantická explicitnost a syntaktická rozvinutost psaného textu – proti zkratkovitému, redukovanému, eliptickému vyjadřování mluvenému. Srovnej organizaci těchto celků nebo úseků:

30	Musela jsem ho hned zastavit,	Hnedka sem ho zastavila
31	že se nejedná o vodu z kohoutku,	a řekla mu, jak se věci maj.
32	nýbrž o mojí plodovou vodu.	
36	a tenkrát v té době ještě nebyly zavedeny	žádný telefony,
37	v panelovém domě telefony	
38	a telefonní budky ve městě rovněž ne.	budky po městě,

případat trochu kontraintuitivní), v tom je rozdíl mezi nimi a stylem mluveným či stylem psaným. Možná by se pro styl mluvený a psaný hodil termín **makrostyl**; ten je ale ve stylistickém encyklopedickém slovníku redigovaném M.N. Kožinovou (2003: 146) přiřazen právě stylům funkčním.

Funkční styly jsou tedy spojeny se specializovanějšími, „komplexnější“ vymezenými situacemi. Snad až na jedinou výjimku: tak zvaný styl **hovorový, kolokviální, běžně mluvený, prostě sdělovací**, v polštině styl **potoczny**. Jeho vymezení bývá značně vágní, realizuje se v množství různorodých situací. A tady se dostáváme ještě do dalšího pojmově terminologického propletence: **jazyk – styl – útvar/varieta** (v polštině **odmiana**). Také v ruštině (viz Kožina, c.d.: 319) je styl běžně každodenní komunikace označován jako **razgovornyj stil'**, který zaujímá mezi funkčními styly speciální pozici. Termín **razgovornaja reč'** však už označuje útvar, varietu – se dvěma subútvary, což je **ustno-razgovornaja reč'** a **ustnaja publičnaja reč'**. V tomto ohledu je zřejmě situace každého jazyka jiná – v oblasti mluvených projevů k sobě asi nejde vždy přímo a jednoznačně přiřadit styl a určitý realizační útvar. A to ještě nechávám stranou termíny **razgovornost' – potoczność – hovorovost'**: mají nepochybně rozdílnou referenci, nestejnou intenzi i extenzi (navíc kategorie „hovorovosti“ není chápána úplně shodně ani v situaci české a slovenské, ve vztahu k „hovorové češtině“ a „hovorové slovenštině“). Dále ponechávám stranou ve slovanských stylistikách asi dosud málo užívaný termín **registr** (viz ale Slančová 1999; Čmejrková 2011), který odkazuje možná někam mezi „styl“ a „útvar, varietu“; např. podle dalšího stylistického slovníku, tentokrát britského (Wales 2001: 337) je registr „varieta jazyka spjatá s určitou situací“, případně „situační konfigurace jazykových rysů“. Ano, styl **hovorový / prostě sdělovací / potoczny / razgovornyj** se možná blíží široce chápanému „stylu mluvenému“; žádnou varietu jako obecná čeština či **ustno-razgovornaja reč'** však nelze ztotožňovat s „mluveným jazykem“. Ostatně není to první ani jediný případ, kdy je extenze pojmu-termínu „jazyk“ nemístně rozšiřována; stačí vzpomenout na dlouho přetrvávající mýtus „básnického jazyka“.

Jestliže se v typologii stylů momentálně pohybujeme ve sféře stylů nadindividuálních (skupinových) a jejich vztahu k varietám, zastavme se ještě na okamžik u pojmů **idiolekt, sociolekt**. Stejně jako **varieta** mají konotace sociolingvistické; ale jde opravdu o útvary jazyka, nebo spíše o něco jako individuální / skupinový **styl**? Fascinující je (a celou situaci to ještě dále komplikuje), že oba pojmy zřejmě z tohoto hlediska nejsou souřadné. Ve slovníku K. Walesové (c.d.: 362) je **sociolekt** vymezen jako **varieta** jazyka distinktivní pro určitou sociální skupinu, zatímco **idiolekt** (c.d.: 197) jako soubor individuálních

řečových návyků, individuálních stylistických rysů – vlastně jako individuální (autorský) **styl**. V ruském slovníku (Kožina, c.d.: 95) se dokonce rozlišuje **idiolekt** (jako soubor stabilních strukturně-jazykových charakteristik) a **idiostyl** (jako soubor řečově-textových charakteristik).

A ještě aspoň jedna faseta vztahu mluvenosti a psanosti – ve vztahu ke konceptům styl a varieta. J. Bartmiński (1991) napsal, že rozdíl mezi stylem a varietou (*odmianou*) je v tom, že styly nelze vzájemně **překládat**, zatímco „odmiany” ano. Je otázka, jak z tohoto úhlu pohledu posoudit vztah mluvenost – psanost. Mezi mluvenými a psanými texty probíhá běžně řada transformací: pořizujeme transkripty mluvených projevů, čteme nahlas psané texty, píšeme podle diktátu, pořizujeme zápisy diskusí, inscenujeme dramata... Výše jsem porovnávala – stejně jako kdysi O. Müllerová – psané a mluvené vyprávění stejného subjektu na stejné téma; nedomnívám se ale, že by tu šlo o „překlad” sebe sama, „překlad” vlastního mluveného textu do psané podoby. Můžeme překládat z jazyka do jazyka, snad i z jedné variety do druhé, ale z jednoho stylu do jiného? Leda snad v případě, že „překlad” opět chápeme metaforicky a velmi široce. Setrvám na tom, že mluvený text nelze přeložit do podoby psané; což by svědčilo o tom, že mluvenost a psanost lze chápat jako **styly**.

Z práce K. Bakuły chci ještě upozornit na to, že autor odmítá dualismus psanosti a mluvenosti, stavění obou forem do opozice; jeho vidění má spíše tendenci ke škále, kontinuu, stupňovitým rozdílům. Na druhé straně tvrdí, že žádný text nemůže být zároveň psaný a mluvený, a zavrhuje představu **míšení** obou forem, neuznává **přechody** mezi nimi. O škále, kontinuu mluvila i Tannenová (1982), ta však naopak uznávala křížení a míšení, jehož výsledkem je např. „psaná konverzace”. V tomto okamžiku asi nezbyvá než stejně jako Čmejrková (2006: 69) uplatnit teorii W. Raibla (1994), jeho rozlišení psanosti a mluvenosti **mediální** a **konceptuální**. Jestliže totiž Bakuła vylučuje míšení, vychází z rozdílné **substance**, resp. média: přenos znaků se může dít buď prostřednictvím kanálu vokálně-akustického nebo graficko-optického (vizuálního), je to buď – anebo. Při představě konceptuální psanosti a mluvenosti je ale míšení možné; a tato představa zřejmě souzní s představou mluveného a psaného **stylu**. Např. N.-E. Enkvist (1994) ukázal, že styl charakteristický pro mluvení může být uplatněn při psaní (viz např. narativy dětí a nezkušených pisatelů). Ve shodě se strukturalistickými přístupy vyložil, že výběr stylu (v tomto případě mluveného) probíhá vždy na pozadí jiných možností, které nebyly zvoleny pro realizaci textu, ale jsou latentně přítomny (v tomto případě styl psaný); harmonie nebo naopak napětí, tenze mezi médiem a konceptem (tj. stylem) vytváří v komunikaci přidatnou, nadstavbovou vrstvu významů. S Enkvistem i Raiblem lze plně souhlasit: při distinkci

konceptuální a mediální mluvenosti a psanosti je možné charakteristiky spjaté s mluveným stylem přenášet do psaných textů, je možné je potlačovat, zvýrazňovat i stylizovat; je možné v psaném textu „citovat“ mluvený styl a naopak, či spíše vytvářet stylové aluze tohoto typu. O tom jsem psala už v příspěvku do prvního čísla opolské Stylistiky (Hoffmannová 1992). K takovému „míšení“ bezpochyby dochází: vzpomeňme na různé dimenze a projevy současné konverzacionalizace řeči v beletrii, publicistice (interview), reklamě apod. Někdy se klade i otázka, zda tu dochází k míšení odlišných **norem**; ale pokud budeme mluvenost a psanost chápat především jako rozdílné styly, lze to akceptovat, protože – jak známo – stylové normy jsou mnohem volnější než jazykové.

Poslední poznámka – a to už se dostávám až ke kořenům, „na dřev“ celého problému, až k samotné definici stylu. Je podstata stylu skutečně v uvědoměném, reflektovaném, **záměrném** výběru prostředků a způsobů jejich organizace v textu? Ve spontánních, nepřipravených mluvených projevech, vytvářených v rychlosti, pod situačním tlakem, je jistě mnoho nezáměrného. A pokud elektronické komunikáty mladých lidí „na síti“, e-mail, chaty apod., obsahují spoustu partikulí, interjekcí, hezitačních „zvuků“, rysů mluvené syntaxe – může to být výsledek záměrné stylizace, ale i zcela nezáměrný projev spontaneity a neformálního přístupu. Poznáme vždycky, co je uvědomělý výběr? Právě v těchto stylově nehomogenních textech dochází ke křížení a míšení stylů a podle mého názoru je toto textové a komunikační dění i pro stylistiku svrchovaně zajímavé – bez ohledu na míru intencionality. V tomto ohledu si dovolím nesouhlasit se slovenskými kolegy (Patráš 1996), kteří doporučují spatřovat prototyp **hovorového stylu** především v psaných textech uměleckých (dialogy postav), případně v připravených textech řečnických, a pouze touto záměrně stylizovanou hovorovostí / mluveností by se podle nich měla zabývat stylistika. V řadě svých dřívějších prací (např. Hoffmannová 2003) jsem vyjádřila přesvědčení, že by současná stylistika měla věnovat pozornost i autentickým mluveným projevům a běžným každodenním dialogům; ostatně už před dávnými lety psal Ch. Bally (cit. podle Bakuły, c.d.: 164), že stylistiku není možné zakládat pouze na psaných textech.

Literatura

- Bakuła K., 2008, *Mówione i pisane: komunikacja, język, tekst*, Wrocław: Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego.
- Bartmiński J., 1991, *Styl potoczny jako centrum systemu stylistycznego języka*. – *Synteza w stylistyce słowiańskiej*, Opole: WSP, s. 33–47.

- Čechová M., Krčmová M., Minářová E., 2008, *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny.
- Čmejrková S., 2006, *Mluvenost a psanost. – Přednášky z doktorandských dnů I.*, Praha: Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, s. 55–79.
- Čmejrková S., 2011, *Styl, varieta, registr. – Jazyk a komunikácia v súvislostiach III.*, Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, s. 27–38.
- Daneš F., 1967, *O pojmu „jazykový prostriedek“*, „Slovo a slovesnost“ 28, s. 341–349.
- Enkvist, N. E., 1994, *Problems raised by Old English þa. – Writing vs Speaking. Language, Text, Discourse, Communication*, Tübingen: G. Narr, s. 55–62.
- Hausenblas K., 1962, *O studiu syntaxe běžně mluvených projevů. – Otázky slovanské syntaxe*, Praha: SPN, s. 313–323.
- Hausenblas K., 1973, *Komplexní a simplexní styly. – Poetyka i stylistyka słowiańska*, Wrocław: Ossolineum, s. 39–46.
- Hoffmannová J., 1992, *Mluvené a psané texty ve vzájemných citacích (aluzích), „stylistyka“*, t. 1, s. 67–81.
- Hoffmannová J., 2003, *Dialog a mluvená komunikace jako předmět zájmu (slovanské) stylistiky. – Česká slavistika 2003. České přednášky pro XIII. mezinárodní kongres slavistů*, Praha: Academia, s. 71–81.
- Kožina M.N., red., 2003, *Stilističeskij enciklopedičeskij slovar' russkogo jazyka*, Moskva: Flinta + Nauka.
- Müllerová O., 1989, *Ke vztahu mluveného a psaného textu (srovnání mluveného a psaného vypravování)*, „Slovo a slovesnost“ 50, s. 205–216.
- Patráš V., 1996, *„Križa hovorového štýlu?“*, „Stylistyka“, t. V, s. 198–209.
- Raible W., 1994, *Orality and literacy. – Schrift und Schriftlichkeit*. Berlin – New York: Walter de Gruyter, s. 1–17.
- Slančová D., 1999, *Potrebuje reflexia súčasnej slovenskej jazykovej situácie pojem register? – Retrospektívne a perspektívne pohľady na jazykovú komunikáciu 1*, Banská Bystrica: Univerzita M. Bela, s. 93–100.
- Tannen D., 1982, *The oral/literate continuum in discourse. – Spoken and Written Language: Exploring Orality and Literacy*, Norwood, N.J.: Ablex, s. 1–16.
- Vachek J., 1942, *Psaný jazyk a pravopis. – Čtení o jazyce a poesii*, Praha: Družstevní práce, s. 229–306.
- Wales K., 2001, *A Dictionary of Stylistics*, Longman: London, 2. vyd.

Príspevek vznikl v rámci projektu podporovaného Grantovou agentúrou České republiky pod č. 405/09/2028.

The Position of “Spoken Style” and “Written Style” in Style Classification

This contribution deals with the topic of the spoken and the written from the perspective of stylistics; in this context, attention is devoted to some stylistic concepts which currently appear to be controversial or require some revision. It reacts, among others, to the recently published Polish publication by Kordian Bakula *Mówione ~ pisane: komunikacja, język, tekst* (2008) [Spoken ~ Written: Communication, Language, Text] and leans toward the understanding of the spoken and the written as two different *styles*. The analysis of the written and spoken versions of the same story, told by the same person, is oriented above all toward syntactic differences; it serves as an argument for the claim that spoken and written Czech cannot be understood as two different *languages*, with a differing repertoire of syntactic structures or grammatical means. Though both versions of the narration differ in many ways, they do so through their overall coloring, atmosphere – it means through their *style*. The idea of spoken and written style is likely in harmony with that of the *conceptual* written and spoken (as opposed to the *medium-specific*; cf. Raible 1994).

The spoken and the written are further placed in a relationship to concepts from the area of typology of style. K. Hausenblas (1973) considered the style of spoken and written expression to be *simplex* styles. Perhaps the term *macrostyle* would be appropriate for them, though it is oriented to the *functional* styles in the dictionary by Kožina et al (2003). Of the functional styles, the broadly understood “spoken style” is closest to the Czech terms *styl hovorový (prostě sdělovací, běžně mluvený, kolokviální)* [colloquial style, simple informative style, everyday spoken style], in Polish *potoczny*, in Russian *razgovornyj*. However, it is not possible to unambiguously connect style with a particular realized variety; also, the concept of *register* most likely refers to a point somewhere in between style and *variety*. The delimitation of the concepts of *idiolect* (which is close to individual style) and *sociolect* (which is close to language variety) is also complicated from this perspective; sometimes, for example, a distinction is made between *idiolect* and *idiostyle*.

Keyword: *the spoken, the written; linguistic means; functional, complex, simplex styles; variety, register; idiolect, sociolect.*